

ПРОМИСЛИ УКРАЇНЦІВ СЕЛА БЛАГОДАТНЕ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Віра МАКСИМ

На багатівіковому полотні етнічної історії України і українців добре простежується регіональна самобутність, нанизана на спільну генетичну та історико-етнографічну основу. Етнографічна карта України досить строката. Історія Донбасу суттєво відрізняється від історичних подій інших регіонів нашої Батьківщини і разом з тим дуже подібна.

На Донбасі селилися козаки. “Не всі із запорожців — зазначає академік Василь Зуєв, — займалися кривавими промислами (війною), а було у них здебільше і хліборобство, і скотарство, і рибальство. Існував цілий клас козаків, називаючи себе “сиднями або гречкосіями”, які жили по зимівниках, селах і бурдеях, “засівали свої поля різним хлібом”¹. Число зимівників щороку збільшувалося, наприклад, у 1766 році їх нараховувалося близько 400, у 1775 — 45 сіл і 1601 зимівник, а разом з тим збільшувалася територія орних земель. З 1774 по 1784 роки були засновані слободи: Амвросіївка, Авдіївка, Макіївка, Зуївка, Харцизьк, Олексієв-Леонове (Торез), Василівка (Сніжне), Кутейникове й ін. Таким чином, під кінець XVIII ст. край швидко заселявся і освоювався господарством.

У 40-х роках XVIII ст. по р. Кальміус проведено кордон між Донським військом і Запорозьким. Чітко були позначені кордони під час генерального межування Росії у 1766—1786 роках, після чого князь Потьомкін подав на затвердження Катерині II карту з описом зе-

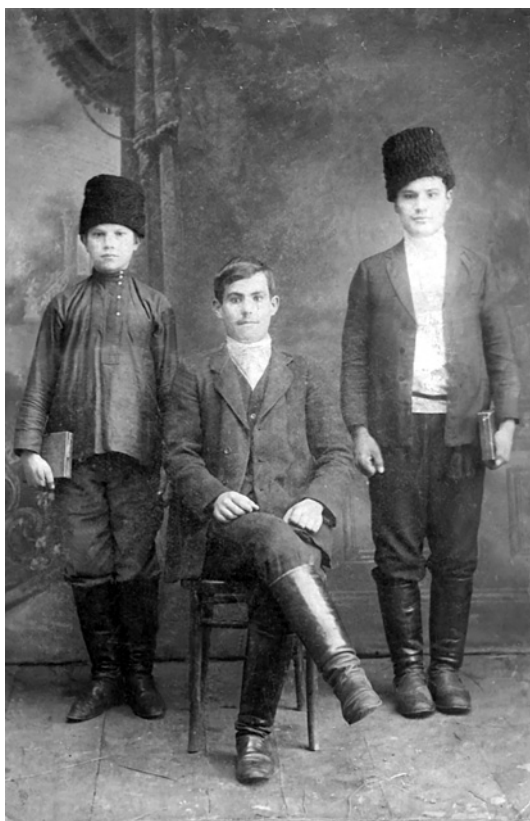
мель війська Донського. Цей кордон існував майже без змін багато років.

Земля війська Донського у 1802 р. була розділена на округи, до яких входив найбільш населений Міуський: на 1 км припадало 462 жителя. Тут були кінні заводи, найкраще родила пшениця-арнаутка, ярі, червоне просо, розводили найбільше тонкорунних овець².

У Донецькому басейні, розчленованому долинами річок і балок, розташоване село Благодатне, посередині якого протікає звивиста річка Кринка. Від цього окремі частини села часом схожі на півострови. Річка бере початок на південних пагорбах Донецького кряжу, поблизу м. Дебальцеве, і впадає в р. Міус неподалік від с. Олексіївки Ростовської обл. Її довжина 180 км. Топоніміст Є. Отін вважає, що назва річки походить від українського “криниця”. В основі ж назви села лежить слово “благодать”, похідне від благодатних природно-кліматичних умов краю. Спочатку це була слобода Амвросіївка заможної козацької старшини, названа іменем донського старшини,

підполковника Амвросія Луковкіна. Нині районний центр цієї місцевості має назву Амвросіївка, а село з 1926 року перейменоване у Благодатне.

З історії краю можна зробити висновок, що село Благодатне одне із найстаріших населених пунктів на Донеччині. Від XV ст. ці місця описують як зупинку під час промислів донських і запорозьких козаків. У XVII ст. тут стояла

*Кузьма Петрович Білостоцький, 20 років,
Іван Петрович Білостоцький, 18 років.,
Чернов 15 років.
Фото 1918 року.*

Кальміуська паланка запорозьких козаків. Після ліквідації Запорозької Січі царський уряд прагнув приєднати Південь України до корінної російської території. Однак, всупереч планам імперського уряду, тут сформувалася міцна інфраструктура українського народу.

В околицях села Благодатного виявлено великі поклади керамічної глини, вапняків, алебастру, будівельного каменю, гравію, вугілля й мармуру. Ґрунт переважно чорноземний, родючий, підґрунтя глинисте.

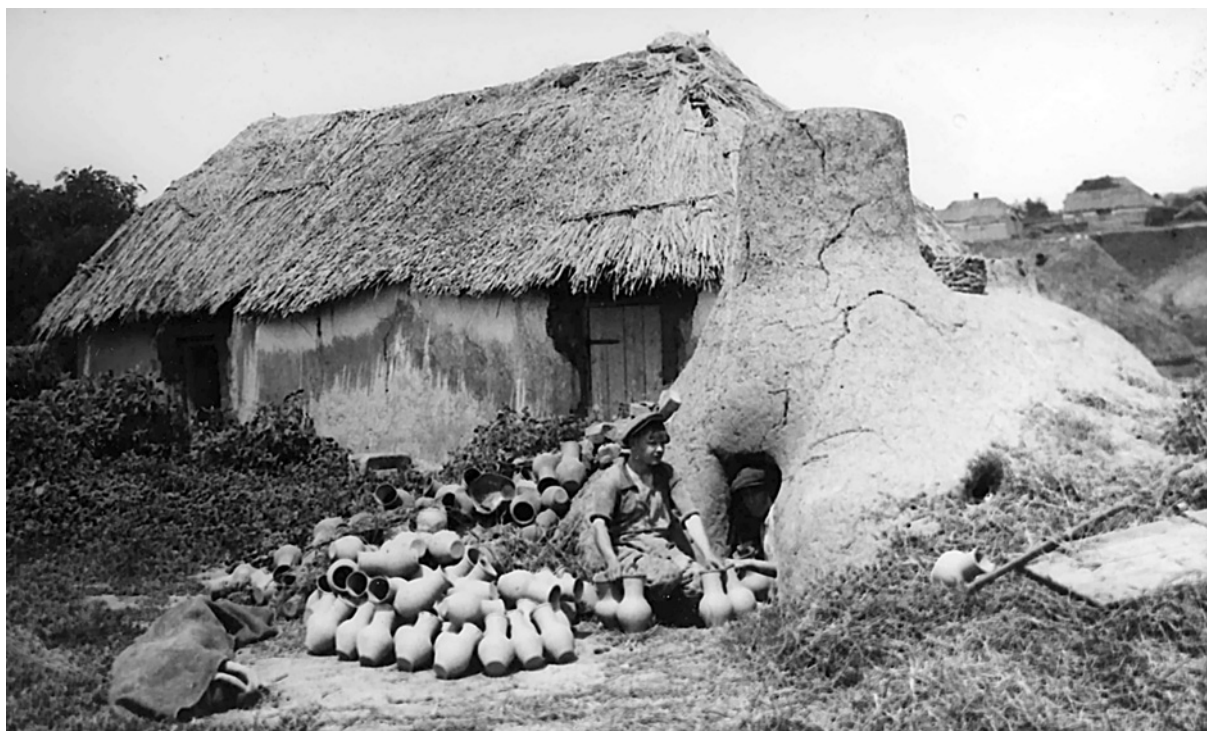
Під кінець ХІХ ст. у районі слободи вже були економії поміщиків Григорія Мазаєва і Олександра Михалкова, які викупили землю у поміщиків Луковкіних. Мазаєв був власником тисяч гектарів земель, цегляного та черепичного заводів, відомим акціонером. У цей час до початку ХХ ст. щороку у слободі проводилося 4 ярмарки, на яких торгували рогатою худобою, кіньми, залізними, галантерейними та кустарними виробами. Ґрошовий обіг окремих ярмарків досягав 100000 рублів³.

На поч. ХХ ст. на р. Кринка працювала каменоломня Н. Дурново, з якої щороку з каменю добували до 1,4 млн. пудів вапна, і 2 каменоломні товариства Макіївських заводів, з видобутком щорічно до 1 млн. пудів вапна. На

території села, у балці, була збудована з каменю вапнякова піч, в якій сільські робітники випалювали вапно. Ще в 50–60 роках ХХ ст. райпобуткомбінати продавали його селянам для білення хат, печей.

Черепичне виробництво виникло у 1856 році на підприємствах М. Мазаєва, братів Підковирових та В. Сапунцова. У 1902 році біля слободи розпочав виготовлення черепиці поміщик Михалков. На цих виробництвах і в економії працювали місцеві жителі, в основному безземельні селяни. Черепиця Підковирових була жовтою, в інших — червоно-коричнева, залежно від кольору глини. Завдяки розвиненому промислу виготовлення черепиці місцевий люд почав вкривати свої хати черепицею замість соломи.

Згідно з переписом 1923 року, у селі Благодатному було 7 шевців, 2 кравці, 5 ковалів, 1 бондар. В цей час тут проживало 5228 осіб, в т. ч. 5070 українців, 140 росіян, 18 інших національностей. Чоботарями були Тихон Корощенко, Ілля Проскуренко, більш знамениті Степан Ткаченко, Василь Красовський шили на замовлення черевики, туфлі. Шкіру купували в Таганрозі. Столяр Антон Бродяний, 1870 р. н., що жив на Зарічанці, та Антип Скупченко вдома виготовляли лави, мисники

Гончарна піч

с. Андріївка Селидівського р-ну (тепер Великоновосилівського р-ну) Донецької обл. 1931 р.

Макітра роботи Василянського.

під склом, комоди, скрині, ліжка на замовлення односельців. Ткачем був Павло Удовиченко, мав верстат на 2 і 4 підніжки, ткав полотно, рушники, радюги на замовлення і для власних потреб. Його син Ілля Удовиченко, 1912 р. н., навчався підлітком кравецтву у майстра Олександра Скидана по договірній ціні, потім — в Олексія Скидана, який вже учневі за роботу платив і годував. До революції і при НЕПі майстри працювали вільно, а в колективізацію вже заборонялося працювати кустарям, фінвідділ переслідував майстрів, людей заганяли працювати в колгосп, забирали інструменти. Ілля Павлович пам'ятає, як у голодовку 1933 року за буханець хліба, ховаючись, шив по хатах сорочки, штани, плаття, жакети.

Після Жовтневої революції 1917 року селяни відібрали у поміщиків Мазаєва і Михалкова землю, сінокіс, робітники Макіївського заводу оголосили в слободі радянську владу. Ревком конфіскував у поміщиків підприємства, сільськогосподарський інвентар, худобу. Під час громадянської війни до 1920 року слободу займали білокозачі війська Каледіна, Денікіна. Частина селян була в Червоній армії, друга — у білогвардійців. Радянський уряд ліквідував автономію донців, позбавив багатьох козаків громадянських прав, обмежив їх у військовій службі. У часи колективізації людей примушували йти в колгоспи, був запроваджений комітет незаможних селян “комнезам”, який проіснував до 1933 року. На чолі з Петром Войковим комнезамівці здійснювали акції розкуркулювання, відбирали у заможних хліб, шукали його по схованках. Тут було багато жертв під час голоду 1932—1933 років.

У часи війни, руйнації, голоду на поч. ХХ ст. село Благодатне стало центром гончарного ремесла. Започаткував цю справу заможний місцевий господар Григорій Солодовник. Адже навколо села було багато різноманітної глини. Він очолив власну майстерню, для допомоги і навчання набрав кількох підлітків, серед них хлопчика Кузьму Білостоцького, 1895 р. н., який став “доморощеним” гончарем. Відтоді до них пристало прізвисько “горщечники”. Вироби, які вони виготовляли, користувалися на ярмарках великим попитом, бо були якісні. Сусідка Горпина, яка мала коника, допомагала продавати вироби.

Вона їздила возом по селах і викукувала: “Баби, горшки, горшки!” У макітерку насипали пшеницю, тим і розплачувалися за посуд. Після революції 1917 року Кузьма навчив своєї справи братів Івана та Данила. Так разом працювали до початку 1929 року. Пізніше було створено кооператив, виникла організація гончарів “Райметпром”, що проіснувала до Великої Вітчизняної війни. Іван Білостоцький не повернувся з фронту, Данило поїхав до Таганрога. Тільки Кузьма і його син Петро працювали гончарями. Рід Василянських продовжив їх справу, вони мали власну піч для випалу виробів. Пізніше ремесло розділилось: у районі з місцевою назвою Курське працювала родина Василянських, у центрі — Степан Лига, а на Лимані — родина Білостоцьких.

Глину для майстерень брали при в'їзді до селища Новоамвросіївське, на Лимані — у кар'єрі. Тепер тут добувають мергель для Амвросіївського цементного заводу. Глину возили бричкою у гончарку до спеціальної ями та заливали водою на 5—6 днів. Потім викидали, різали на шматки, заносили в майстерню. Складали пірамідально. Стругали струганком згори вниз на заміс. Декілька разів перемішували ногами. Тоді різали на смужки до 0,5 м, скручували у рулони на зразок рулетів. Складали на дерев'яні лави, потім ще місили руками, як тісто. Тоді вже майстер ліпив різної величини балабухи, залежно від того, на скільки літрів готував посуд. У майстерні було 2 гончарні круги. За день виготовлялося 30—50 виробів. Допомагала невістка Клавдія, дружина Петра Білостоцького, сини Василь і Микола стежили за гончарною піччю розміром 2,5 × 6 м, яка

Гончарні вироби Білостоцького Петра Кузьмовича (1925–1993).

була розташована біля річки Кринки. На низ ставилися глечики, а вгорі — банки, потім макітри. Температура в печі сягала 480°C. Аби натопити таку піч, використовували перекотиполе, яке збирали всією сім'єю по балках. Тільки для одного випалу слід було зібрати 3–4 гарби трави, яка горіла безперервно 12 год. Дим виходив крізь отвори підведених 6–8 труб. Глина від випалу ставала “білою”. Вироби після випалювання стояли в печі 1,5–2 доби. Потім дверцяга, які закладали боєм і замазували глиною, розбирали і діставали готові вироби. Щоб не обпектись, обов'язково одягали шапку-вушанку, валянки, рукавиці. Потім вироби сушили, для блиску поливали свинцем, який розтоплювали у величезних казанах місткістю відер по 5. Пізніше свинець замінили каустиком. Поливою підфарбовували друшляки, макітри, банки для зберігання меду та варення.

Майстри виготовляли горщики-одиначки на 25 л, горщики-“двойники” на 15 л, глечики без ручки на 1, 2, 3 л для молока, прості, без поливи. З ручкою робили посудини більшої місткості на 2, 3, 4 л води із звуженим горлом, які тут називали “кубушки”. Друшляки, миски полив'яні і неполив'яні оздоблювались смужечками і хвильками червоною глиною, так само й макітри різного розміру, навіть до 25 л. Робили ще опарники для тіста, “махотки” (маленький горщик), вішачки на 1 гачечок для рушника чи одя-

гу. Дитячі іграшки, коники-свистунці продавали на базарі по 1 руб. за штуку, свист був на весь ярмарок. Вироби везли продавати волами, кінями в Амвросіївку, Юзівку (Донецьк), Іловайськ, Катик (Шахтарськ), Чистякове (Торез). У кутку Лиман проходили ярмарки, тут тепер стадіон. Після війни з'явилися кіоски — “ларки” для продажу посуду.

Гончарні вироби користувалися великим попитом у місцевого населення і в довколишніх селах ще до 60-х років ХХ ст.

Доброзичливі жителі Благодатного щиро дарували членам експедиції колоритні глечики, горщики, макітри, які у них залишилися, щоб зберегти їх для історії. У них відбивався вогонь селянської печі. Ми збирали їх і дякували навіть за надбиті і пощерблені. Нові експонати поки що зберігаються у фондах Музею народної архітектури та побуту НАН України, а з часом сятимуть на полицях і біля печі перевезеної із цього села хати.

¹ Лаврів П. Історія Південно-Східної України. — К., 1996. — С. 50.

² Словарь Российской империи, 1865.

³ Списки населенных мест Российской империи по сведениям 1859 г. — Т. 12, Земля Донского войска. — С. 53.

Pottery handcraft in Blagodadne village in Amvrosiyivsky region at the beginning of the 20th century. Solodovnyk Hryhoriy, Bilostotsky Kuzma and his son Petro were the founders of Center of Pottery. Methods of making ceramic plates and their assortment are described in the article.